

רשות הרבים בזמן הזה (גליון)

הנ"ל

בגליון ש"פ תולדות, כתבתי לבאר תנאי רה"ר, אשר כולם נצרכים לרשות הרבים, ובעיקרם הם א'. תנאי העדר מחיצות מספיקות, ב'. מפולש ומכוון משער לשער, ג' ששים רבוא בוקעים. וכתבתי שכרוב עיירות שלנו אין לנו שום אחד מתנאים אלו, ולכן אין לנו רשות הרבים דאורייתא מתלת אנפי.

והנה בגליון העבר (ש"פ וישב) כתב הרב מ. מ. שלא הבין איך נאמר שאין לנו תנאי מפולש, ושגם מחמת תנאי זה אין לנו רשות הרבים, שהרי לא בכל מקום הצריכו תנאי מפולש, ובאתי כאן לבאר דבריי ודברי רבינו הזקן.

ובאתי לבאר הבנתי בדעת אדה"ז ובדעת הצ"צ בתנאי מפולש, שנצרכת בכל מקום, הגם שאינו מוקף מחיצות, אלא אם כן מדובר בפלטיא. ואפילו בפלטיא אם יש שתי מחיצות אין דין פלטיא עליו. ושלכן (בנוסף לטעמים אחרים) אין לנו רשות הרבים בעיירות שלנו.

א

כתב הרב הנ"ל "התנאי שיהיה הרחוב מכוון ממש וישר כסרגל הוא דוקא בעיר המוקפת חומה, כלשון אדמו"ר בשו"ע...

"איזו היא רשות הרבים רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה על ט"ז אמה שכן היה רוחב הדרך במחנה ליום שבמדבר. והוא שאינם מקורים ואין להם חומה סביב ואפילו יש להם חומה אלא שהם מפולשים משער לשער דהיינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה".

כלומר, התנאים שהשערים מכוונים זה לזה קאי במקום שיש להם חומה". עכ"ל הרב מ. מ.

וסיים שם, שבדרך כלל אין העיירות שלנו מוקפות חומה, אלא יש רק הב' מחיצות של הבתים, אבל לא יותר מזה, ולכן אין להצריך תנאי מפולש בעיירות שלנו.

ובמחילת כבודו, לא הבנתי איך העמים כן בדברי רבינו הזקן, והבנתו נסתרה ממקום ראייתו ממש, ובתרי אנפי.

הרי המעיין בדברי אדה"ז יראה שלא כתב כלל אודות עיר, אלא רחובות ושווקים, ואם תאמר שכוונתו במילים "יש להם חומה" היא לחומה של עיר, יותר מב' מחיצות, הרי אם כן גם התנאי שקדם לזה, שאין המקום מקורה, גם כן מוסב על כל העיר. ודבר זה בודאי אינו, וכי יתכן לומר עיר מקום שכולה מקורה? אתמה.

ויותר מזה, הרי מפורש להדיא בדברי רבינו שם, שגם כשהמקום מפולש, אם יש יותר מב' מחיצות, נמנע מהמקום להיות רשות הרבים. וז"ל (סימן שמ"ה סי"א): "רשות הרבים רחובות ושווקים... אין להם חומה סביב, ואפילו יש להם חומה אלא שהם מפולשים משער לשער דהיינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה, הרי יש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רשות הרבים אם הוא רחב ט"ז אמה שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו בלבד (אם מחיצות אלו אינן רחוקות אמה ברוחב רשות הרבים מכנגד חלל השער) עכ"ל.

הרי מפורש בדבריו, שזה ש"יש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רשות הרבים", הוא משום "שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו בלבד". נמצא שאם יש שם יותר מב' מחיצות משני צדדיו, אינו רשות הרבים אף שהוא מפולש ומכוון, ואם כן בהכרח שזה שכתב שצריך תנאי מפולש רק כשיש מחיצות, כוונתו לב' מחיצות ולא יותר מזה, כמפורש בדבריו. וזהו גם פירוש דבריו בסוגריים, שאם המחיצות בצדדי הרחוב הם מרוחקים מחלל השער - היינו, שיש קצת כותל בכל זווית בניצב למחיצות הרחוב - שהם רחוקות אמה, אז אין שם רה"ר כלל.

ב

אולם המשיך רבינו שם וכתב "וכן מבואות רחבים ט"ז אמה המפולשים מרחוב לרחוב או מרחובות לדרכים הרחבים ט"ז אמה הן רשות הרבים גמורה". וכבר כתב רבינו שפירוש "מפולשים... דהיינו... מכוונים זה כנגד זה". ולא התנה כאן שצריך תנאי דמפולש רק אם יש ב' מחיצות.

והטעם שכתב אדה"ז אצל רחובות ושווקים שאם אין להם ב' מחיצות אין צורך בתנאי מפולש, ולא אצל מבואות, הוא, שמה שכתב שצריך תנאי מפולש רק כשיש שם ב' מחיצות, קאי על פלטיא (ונבאר טעם החילוק להלן), שהרי רחובות ושווקים שניהם פלטיא, וכמו שמצאתי מפורש בריטב"א (מהדו' מוה"ק שבת דף ו' ע"א ד"ה ואיזהו) "פי'... פלטיא השוקים והרחובות שנושאים ונותנים רבים תדיר". נמצא, שגם רחובות וגם שווקים (שבהם דן רבינו בקטע המצוטט) הם פלטיא.

ועד"ז מצאתי במצודת ציון (שיר השירים ג, ב) שכתב על שווקים ורחובות "כפל המלה בשמות נרדפים".

וכן מצאתי בספר מים רבים¹ (או"ח שאלה לה, דף לה טור ב) שכתב לפרש מילת פלטיא, וז"ל: "פלטיא בלשון תרגום רוצה לומר מקום רחב כדמרגמין ורוחב מים במוצק ופלטיות מיא... איברא דהש"ס כדי לחלק בין רחוב פרוץ שהיא ר"ה לרחוב מוקף שהוא רה"י וכדי שלא ליתן מקום לתלמידים לטעות בין זה לזה קרא לרחוב שאינו מוקף פלטיא בלשון תרגום". הרי שפלטיא אינו מוקף, רק שאם יש שם ב' מחיצות, צריך תנאי דמפולש, וכמו שנבאר הטעם לזה להלן.

[ולהעיר שזה דלא כר' שד"ב לז"ל שכתב אשר רק שווקים הם פלטיא, אבל רחובות הם סרטיא].

והנה, זה שרבינו סתם אצל מבואות שצריכים להיות מפולשות, והתנה אצל פלטיא, מוכח מדברי הגמרא (שבת דף ו' ע"א) "ואיזו היא רה"ר? סרטיא, ופלטיא גדולה, ומבואות המפולשין. זו היא רה"ר גמורה". הרי הזכירו שצריך תנאי מפולש רק אצל מבואות.

ובזה יש ליישב גם מה שכתב הב"י בשולחנו סימן שמ"ה ס"ז, שהשמיט דינם של מבואות, וכתב רק אודות פלטיא, שאם יש להם חומה צריכים להיות מפולשים. וצריך עיון לכאורה, הרי הדין הוא שלעולם מבואות צריכים להיות מפולשות, ולמה השמיטו? אלא שלפי מה שכתבנו הכל מיושב, שהרי כבר כתב שפלטיא שיש לה ב' מחיצות צריך תנאי מפולש, והטעם, שאז יש לפלטיא דין מבוי (כמו שנבאר קצת להלן), וכיון שטעם מפולש הוא משום שהוא כמבוי, נמצא שמבוי צריך להיות מפולש לעולם. ומזה למדין גם דין סרטיא שהשמיט המחבר, שהרי השער שהפלטיא מפולש לו (כשיש שם ב' מחיצות עומד מרובה על הפרוץ) הוא פתוח לסרטיא, וממילא למדין שסרטיא יש לה דין רשות הרבים.

ונראה שלכן שינה רבינו גבי מבוי, וכתב סתם שצריך להיות מפולש, ולא כתב שצריך להיות מפולש רק אם יש שם חומה. והטעם פשוט, שרק בפלטיא יש לחלק בין אין שם חומה כלל ובין יש שם חומה מב' צדדים, אבל במבוי לעולם צריך תנאי מפולש (וכמו שיתבאר הטעם להלן).

(1) לרב רפאל בן אלעזר מילדולה, נדפס באמשטרדם שנת תצ"ז.

ג

ויש לפרש טעם עמוק בהשינוי בין פלטיא (שאם אין שם חומה אינו צריך להיות מכוון) למבוי (ששם לא חילק רבינו בכך).

דהנה יש לפרש טעם החילוק, שתלוי בטיב המקום, למה נחשב רשות הרבים. שפלטיא רשות הרבים היא משום שהעם מתקבצים שם, אבל כשיש שם מחיצות, אין שם דין פלטיא הגם שהעם מתקבצים שם, אלא יכול להיות רשות הרבים רק משום שהעם עוברים בו, משא"כ מבוי שלעולם הוא רשות הרבים רק בגלל שהרבים עוברים שמה. וכן כתב הצ"צ (חידושי הש"ס דף לד ע"א):²

"אך זה בעיר שדלתותיה נעולות אז גם הרחוב [פלטיא] הוא רה"י... אבל בעיר שאינה מוקפת חומה³ אז י"ל הרחוב [פלטיא] חשוב רה"ר אף שאינו מפולש כמו מבואות המפולשין, דזיל בתר טעמא, שהמבואות הן רה"ר מפני שעוברים בהם רבים דרך מעבר ע"כ בעינן שיהיו מפולשין שיהיו השערים מכוונים זה כנגד זה אבל הרחוב הוא רה"ר להיות שבני העיר מתקבצין שם... וכיון שהוא מחמת שבני העיר מתקבצין שם י"ל א"צ שיהיה פילושו מכוון דוקא".

הרי, שזה שהמקום צריך להיות מפולש ומכוון הוא משום שכל טעם היות המבוי רשות הרבים הוא משום שבני אדם עוברים שם דרך מעבר, ולכן אם אינו מפולש ולכן אינם יכולים לעבור ישירות דרך המבוי, אינו רשות הרבים, אבל הפלטיא (רחוב) שהוא רשות הרבים לא מפני שהוא דרך מעבר אלא משום שמתקבצים שם, כל זמן שאינה מוקפת מחיצות גמורות (היינו, שאין שם עומד מרובה על הפרוץ, וגם אין שם פסי ביראות, (פסים של אמה בכל השמונה זוויות), הרי נחשב רשות הרבים אף שאין יכולים לעבור ישירות דרכה מפתח אחד למשנהו. ולכן, אף אם יהיו קצת מחיצות סמוך לפלטיא, ויוצאים מהפלטיא רק על ידי שתי פתחים שאין המסילה היוצא מאחד מכוון כנגד השנית, מכל מקום הרי הוא רשות הרבים (אף שיש לה ב' מחיצות של פרוץ מרובה על העומד), אף שאינה מכוונת. ובלשון הצ"צ:

"אם הרחוב הוא מוקף ד' מחיצות חשוב רה"י... אם מוקף מחיצות גמורות, אבל אם יש רחובות ושבילים היוצאים ממנו שהם רחבים י"ו אמה כדרך רה"ר, י"ל אפילו

(2) וכן כתב בשו"ת בית אפרים חאו"ח סימן כ"ו.

(3) מה שכתב כאן "עיר" המוקפת חומה, הוא משום שהפלטיא אינה בתוך העיר ממש, וא"כ בדרך כלל לא יהיו לו מחיצות אלא אם כן כל העיר מוקפת היא וגם הפלטיא בתוך ההיקף. וראה באות ד' שהבאנו מהצ"צ דס"ל שצריך תנאי מפולש אף כשאין העיר מוקפת חומה.

אינן מכוונים זה נגד זה, עד"מ מסלה ושביל אחד יוצא ממנו למערב רחב י"ו אמה בקרן צפונית מערבית והולך לסרטיא, ומסלה א' יוצא ממנו בקרן דרומית מזרחית ג"כ רחב י"ו אמה והולך לסרטיא אחרת, נמצא המסילות היוצאות ממנו אינן מפולשין זה נגד זה כלל, אעפ"כ כיון שהוא פרוץ ברוחב י"ו אמה בשני מקומות הנ"ל אע"פ שזולתן יש לו ד' מחיצות גמורות, מ"מ כיון שהוא ענין רה"ר מצד שבני העיר מתקבצים שם ואינו סתום מד' רוחות לגמרי, כ"א יש בו שני פתחים גדולים ברוחב י"ו אמה, י"ל דחשוב רה"ר".

הרי למדנו מדבריו, שגם אם יצויר פלטיא שאינה מכוונת, מכל מקום תהיה רשות הרבים, כיון שבני העיר מתקבצים שם, ואינה מוקפת מחיצות גמורות. ואם כן, נמצא טעם החילוק שפלטיא אינה צריכה להיות מפולשת, הוא, שכשאינן שם ב' מחיצות, אין שום טעם שתהיה מפולשת, משא"כ במבוי (שאפילו הפירצות הן מרובה על העומד, עדיין צריך להיות מפולשת).

ד

ומה שכתב הצ"צ בחידושי הש"ס (דף לג טור ג ואילך) שחקר אודות דין מפולש, וכתב שם אשר אע"פ שהשער של המסילה לויטעפסק והשער של המסילה לדובראוונא לא היו מכוונים זה כנגד זה, מ"מ כיון שהיו מפולשים לסרטיא נחשבים רה"ר, ורצה הרב בערל לוין להביא ראיה מזה שמפולש הוא לאו דווקא מכוון, וא"כ אינו סובר גדר מפולש כמו שפירש רבינו הזקן שהוא מכוון, נראה שטעה בזה. שאין כוונת הצ"צ לומר שאין פירוש מפולש שהוא גם מכוון, אלא שפירוש מפולש ומכוון משער לשער הוא מפולש ומכוון לרה"ר גמורה, ואם כן אין צורך בשערים, שאין הכוונה ב"שער" אלא הפתח לרה"ר.

אמנם מכל מקום יש ראיה משם שדין מפולש הוא גם בעיר שאינו מקוף חומה, שהרי הביא הצ"צ על זה משל מהעיר ליובאוויטש, שהיה שם רחוב (שלא היה מוקף מחיצות) שאע"ג שלא היה מפולש משערי העיר אחד למשנהו, מ"מ היה מכוון בין סרטיא לפלטיא, ורצה לומר שאותו מקום הוא רה"ר כיון שהיה מפולש ומכוון מפלטיא לסרטיא.

ה

ומה שהקשה הרב מ. מ. שם מדברי רש"י (עירובין ו' ע"א ד"ה ר"ה) שרשות הרבים צריך להיות "עיר... אין בה חומה (או) שהיה ר"ה שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש דומה לדגלי מדבר". ומשמע לכאורה אשר אין צריך תנאי מפולש אלא אם כן יש חומה להעיר, ואם כן המקום מוקף מיותר מב' צדדים. הרי אין זה כוונת

רש"י, וכמו שנוכח זה.

דהנה כתב רש"י (עירובין נ"ט ע"א ד"ה לחי) אודות תנאי רשות הרבים "ובעיירות שאין להם חומה עסקינן, שראשי רה"ר מפולשין". הרי מפורש, שאף כשאין חומה לעיר, מכל מקום צריך להיות מפולש. ואם כן מוכרח הפירוש ברש"י דף ו', שתיבת "או" טעות הוא, וכן הקיפו אותו בסוגריים להורות כן, שהרי באמת כל מבוי צריך להיות מפולש. ואם תימצי לומר שאינה טעות, צריך לומר שכוונתו לב' מחיצות מב' צדדיו, כמו שהיה רגיל בימי חכמי התלמוד שהיה מבוי ראשי שהלך משער לשער, כמ"ש רש"י שם (עירובין נט, ב ד"ה אלא), ואין הכוונה דווקא לעיר מוקפת חומה⁴. אמנם לפי מה שכתבנו אף אם אין שם ב' מחיצות של עומד מרובה במבוי, מכל מקום צריך להיות מפולש, אבל רש"י לא נחית להכי, ואפשר משום שבדרך כלל כשאין שם ב' מחיצות של עומד מרובה על הפרוץ, הרי המקום הוא מפולש.

אמנם אעיר, אשר מעולם לא הוזכר בספרי השו"ת הישנים שתנאי דמפולש נצרך רק בעיר מוקף חומה ולא כשיש שם ב' מחיצות, ורק בדורות האחרונים הובא דעה זו. אמנם אנו אין לנו אלא דברי אדה"ז, שמוכח מדבריו שהבאנו שאם יש יותר מב' מחיצות אינה רשות הרבים.

ועוד מצאתי במק"א שאדה"ז הצריך תנאי מפולש אף כשאין העיר מוקפת חומה. כתוב בשו"ע (סשנ"ג ס"א) "שני בתים בשני צדי רשות הרבים והם של אדם א' או של שנים ועירבו אם שניהם שוים מותר לזרוק מזה לזה ואם א' גבוה מחבירו אסור לזרוק מזה לזה אלא א"כ הם כלי חרס וכיוצא בהם שאם יפלו ישברו במה דברים אמורים ברשות הרבים עוברת ביניהם אבל אם היתה כרמלית עוברת ביניהם מותר בכל גוונא".

והקשה על זה במג"א שם (סק"א) דלכאורה א"א להם לערב יחד אא"כ יש פתח ביניהם שיכולים לטלטל מזה לזה בלא זריקה, ותירץ "דמיירי שהן עומדין בקצה רשות הרבים וצדם סמוכים למבוי המתוקן בלחי ויש לכל א' פתח ג"כ למבוי דיכולין לטלטל מזה לזה".

וכתב עליו אדה"ז שם בקו"א (סק"א) "מ"ש המג"א בזה צע"ג דא"כ אין זו רשות הרבים כלל שהרי יש לה ג' מחיצות, ב' מהבתים והג' פתח מבוי הנכשר בלחי שנידון

(4) הרי אף בעיר המוקפת חומה, אם החומה פסק בהגיעו למבוי הראשי, ולכן מתוך המבוי הראשי היתה נראית רק ב' מחיצות, עדיין יכול להיות רשות הרבים (אם היא מפולשת (מכוונת) וששים רבוא בוקעים וכו'), אבל אם הם מקיפים המבוי מעט מראשי המבוי, אין זה רשות הרבים, כמ"ש אדה"ז בסוגריים בסימן שמ"ה ס"א (הובא לעיל אות א).

משום מחיצה". וכוונתו ברורה, שהמקום בין הבתים אינו רה"ר כשיש לחי (שנדון משום מחיצה), שהרי יש להם יותר מב' מחיצות.

אולם המשיך שם "ואפילו אם הכשירו בקורה מ"מ דופן אמצעי של המבוי נידון מחיצה גם לרשות הרבים אע"פ שרחוק ממנו כיון שמשתמר על ידו".

וכוונתו, שאע"ג דלכאורה יש רק ב' מחיצות, מ"מ לא הוה רה"ר אלא כרמלית. והטעם (הראשון), שהכותל שבסוף המבוי, המחבר ב' כותלי המבוי, מהווה מחיצה גם להמקום בין הבתים מחוץ למבוי. נמצא, שכותל מרוחק גם כן משמש כמחיצה (מה"ת עכ"פ) כיון שמשתמר על ידו.

אכן, ממה שהוצרך לומר שהמחיצה מרוחקת, ומכל מקום נדון משום מחיצה, מוכח שדן אודות מקום שהפרוץ מרובה על העומד (ולכן אין הכותל האמצעי מחובר להמקום שבין הבתים, אלא שמכל מקום מועלת היא להמקום שבין הבתים, כיון שמשתמר על ידו), וכיון שכן, מוכרח שאינו עיר מוקף חומה. ומכל מקום המשיך וכתב עוד טעם, "וגם אין כאן פילוש משער לשער שהוא קפנדריא", שאחד מתנאי רשות הרבים הוא שהמקום מפולש, וגם כאן שהמקום פרוץ מרובה על העומד, מ"מ צריך שיהיה מפולש (ומכוון משער לשער).

ו

היוצא לנו מכל זה, שאחד התנאים להיות רשות הרבים היא שהמקום מפולש ומכוון. אבל צריך תנאי זה רק במבוי, או בפלטיא שיש לה שתי מחיצות, שדינה כמבוי. ונמצא מזה, שאין כל הדיון אודות התנאים של ב' מחיצות אודות פלטיא מעשי כ"כ, שהרי מפורש בדברי רבינו אשר "מפולש דהיינו מכוון", וכתב שצריך שמבוי יהיה מפולש כדי להיות רשות הרבים.

ואמנם, כל מה שכתבנו הוא אודות תנאי מפולש, אולם כבר כתבנו (בהעו"ב ש"פ תולדות) שהוא רק אחד מהתנאים הנצרכים להימצאות רשות הרבים, וצריך גם תנאי שאין שם מחיצות, ובדרך כלל יש לנו עומד מרובה על הפרוץ בכל צד. וגם צריך ששים רבוא בוקעים, וזה בוודאי אין לנו.

תיקון טעות: כתבתי בגליון ש"פ תולדות שהאריז"ל הלך לבית הטבילה עם טליתו על כתיפו, וכתבתי שכן כתוב בשער הכוונות (שהבאתי שם). אמנם אין זה מדויק, שהרי לא כתוב שם אלא שהיה מוליך הטלית והחומש עמו לבית הכנסת ולבית הטבילה, ובזה סמך על העירוב, אבל לא שהניח הטלית על כתיפו.